

50. obljetnica MaB programa
1971. – 2021. UNESCO
Prijedlog programa „Tepih poslovica”
Španjolska mreža rezervata biosfere (RERB)

"Ljudi smo oduvijek neraskidivo povezani s prirodom. Danas živimo u svijetu u kojem je sve više povezanosti — ali to ne znači da je svijet pravedniji. Težnja da stalno trošimo i gomilamo više, gazi temeljno pravo svakoga da živi u skladnom odnosu s tkanjem života. Jer, prema zakonima fizike i biologije, ako previše niti iščupamo s jednog mjesta, rupe će se neizbježno otvoriti drugdje. Rupe su sve brojnije, i raspoređene su duboko nepravedno — suočeni smo s ekološkom i globalnom nepravdom bez presedana.

(...) Ostalo je vrlo malo vremena i bit će iznimno teško, ali još uvijek možemo ponovno isplesti taj tapiserij i ponovno se u nj utkati. Svaka nit je krhka sama za sebe, ali zajedno, tkanje je snažno — snagu mu daju upravo te mnogobrojne krhkosti. Ovu nagradu posvećujem svima onima koji su krhki, a čija nježna i uporna borba čini da tkanje Života na Zemlji opstane — i dalje će o tome ovisiti"

— Sandra Myrna Díaz, dobitnica Nagrade princeze od Asturije 2019.

50 godina poslije: potražimo mudrost na rubovima MaB-a... Mi smo Biosfera

UNESCO-ov program "Čovjek i biosfera" (MaB, prema engleskoj kratlici) nastao je kako bi se ponovno uspostavila i njegovala prijeko potrebna veza između ljudskih društava i prirode. Već sam naziv programa nudi put prema rješenju: čovjek i biosfera – poveznica, a ne suprotnost. Nasuprot pogrešnoj dihotomiji razvoj ili priroda, MaB je zagovarao zajednički put, u kojem je održivost temelj života. Nažalost, danas – pedeset godina kasnije – nalazimo se upravo u onom problematičnom scenariju koji proizlazi iz pogrešnog izbora. A to je budućnost koja nas već pogađa i koja prijeti još snažnije generacijama koje dolaze.

Zapadna kultura kolonizirala je planet i proširila svoju vjeru u tehnologiju

Tijekom posljednja četiri stoljeća, znanstveni napredak, tehničke inovacije i kulturna kreativnost — u ime beskonačnog Napretka — razvijali su se ponajviše oko Atlantskog oceana. Krenuvši u njegov prijelaz, kulture najrazlomljenijeg i najmanjeg kontinenta, Europe, započele su širenje svoga djelokruga — prvo kroz kolonizaciju Amerike. Tri stoljeća kasnije, u Sjedinjenim Američkim Državama, rodila se poslovna kultura globalnog dometa i stalne ekspanzije, kao da svijet nema granica, kao da se Zemlja uvijek može dodatno „proširiti”. Kao da je otkriće Novoga svijeta — koje se dogodilo dok se zapravo tražio put do Indije — potvrdilo iluziju o neiscrpnosti planeta.

Radilo se o svojevrsnoj grozničavoj fatamorgani — koja traje i danas. Traganje za novim tehnološkim razvojem, novim poslovnim prilikama, novim „prometejskim” svjetovima, nastavlja se

bez stvarnog uvažavanja ograničenja: ni mineralnih resursa, ni ekološkog otiska, ni kulturnih promjena koje takav put sa sobom nosi. Ignoriraju se složenosti same biosfere — i još više, složenost našeg odnosa s njom.

Tako ta beskrajna potraga za novitetima sve više nalikuje lutanjima kroz oceane budućnosti, u potrazi za terra ignota — nepoznatom zemljom za koju nemamo nikakvu kartu.

Složenost je ogledalo u kojem naša vrsta mjeri vlastitu inteligenciju

Otočne kulture, autohtone zajednice, društva svjesna svojih granica

Francuski filozof Bruno Latour koristi dojmljivu vizualnu metaforu kad opisuje Galilea Galileija: kako u venecijanskoj laguni, kroz jedan od svojih prvih teleskopa, diže pogled preko brodova prema zvijezdama. U traženju sličnosti između njihove putanje i kretanja našeg planeta, Galileo je dao prve korake u rađanju moderne znanosti — istodobno sa znanstveno-kolonijalnim istraživanjem europskog svijeta.

Latour zaključuje: danas bi znanost trebala promijeniti smjer. Umjesto da gleda prema van, treba ponovno usmjeriti svoj instrumentarij i pogled prema Zemlji — i postaviti pitanje: što život na ovom planetu čini mogućim? Tko ili što omogućuje njegovo nastanjanje, tako različito od obližnjih nebeskih tijela?

Isto vrijedi i za svaku kulturu u svakoj Rezervi biosfere: svaka ima vlastite osobitosti, ali ono što im je zajedničko možda je upravo ono ključno — ono što nam danas nedostaje u razumijevanju prirode.

Povodom 50. obljetnice MaB programa, predlažemo upravo to: vježbu zajedničkog učenja o autohtonim kulturama koje su uspjele očuvati suživot s najvrjednijim prirodnim područjima našeg planeta — Rezervatima biosfere (RB).

Neke su otoke koje je UNESCO proglasio rezervatima biosfere posebice dobar primjer samonametnutih ograničenja i zaštite vlastitog modela razvoja. Budući da su njihove kulture snažnije oblikovane lokalnim prirodnim uvjetima, nerijetko u vlastitim ograničenjima pronalaze nadahnuće. Shvaćajući ih kao posebnost, odlučuju ih prihvatiti kao dio svog identiteta.

Sve rezervate biosfere povezuje jedno: one obuhvaćaju ekosustave u kojima ljudske zajednice održavaju prakse prilagođene očuvanju biološke raznolikosti i prirodnih resursa – onih koji omogućuju i društveni život. Takve su prakse često rezultat višestoljetnog iskustva, proba i pogrešaka. Mnoge su se s vremenom ustalile, iako se više ni ne zna zašto se pojedini zadatci obavljaju baš na određeni način.

Upravo zato važno je proučavati mudrost sadržanu u izvornim jezicima i narječjima. Ona u sebi nose dragocjena znanja, koja su ponekad zaboravljena – a ponekad ih suvremene, urbano-metropolitanske kulture jednostavno ne uspijevaju prevesti na primjeren način.

Tako dolazimo do shvaćanja da društva unutar rezervata biosfere posjeduju kulturna znanja i vlastite načine međusobnog povezivanja – i među sobom i s prirodom koja ih okružuje. Ti su odnosi oblikovani zajedničkom poviješću, ekonomskim i političkim odlukama, sukobima, ali i suradnjama.

Cilj ovdje nije ponovno kvantificirati stvarnost ili izrađivati nove društvene tipologije. Umjesto toga, nužno je posegnuti za kvalitativnim metodama koje mogu osvijetliti ono što je uistinu važno u načinu na koji se ta društva odnose prema prirodi.

Riječi i poslovice, sa svom svojom dubinom značenja i emocionalnim nabojem, otvaraju prozor u društvene predodžbe ljudi koji žive u određenom krajoliku. One govore o tome kako ga proživljavaju, kako ga tumače, u čemu pate i u čemu uživaju. Kroz vlastiti govor, zajednice tako mogu prenijeti svoju stvarnost i institucijama koje upravljaju tim prostorima.

Riječ je o Tkanju pojmova → Tkanju poslovice, o ljudskim vezama s prirodom

U 21. stoljeću, potrebno je ozbiljnije promisliti o tome kako smo dospjeli tu gdje jesmo. Nešto je kultura Zapada izgubila. Nešto što joj onemogućuje da prepozna neodrživost vlastite pohlepe bez granica, i težnje za neprekidnim širenjem.

To "nešto" povezano je s načinom na koji čovjek razumije svoj položaj u odnosu na prirodu. S time kako se sve više udaljavamo od vlastite uključenosti u biosferu – i od međusobne ovisnosti s drugim ljudima..

Lolita Chávez, autohtona čelnica iz Gvatemale, govorila je o tome na tečaju „Pred antropocenom“ održanom 2019. godine na otoku Lanzaroteu u okviru stote obljetnice rođenja Césara Manriquea. Govorila je o autohtonim kulturama u Abya Yali (nazivu koji domorodački narodi koriste za Amerike), koje i danas svakodnevno imenuju Majku Zemlju – jer se ljudska zajednica osjeća nerazdvojivim dijelom nje same.

U svim kulturama svih autohtonih naroda svijeta prepoznaje se duboka povezanost između Kozmosa, Planeta, ljudskog i neljudskog života te fizičkog okoliša.

Ako je Zapad na svom planetarnom pohodu nešto izgubio, predlažemo da tragove toga potražimo na rubovima te civilizacije – danas metropolitanske. Možda upravo riječi i izrazi s tih rubova sadrže ključeve odnosa čovječanstva i prirode. Ponekad će to biti tragovi prošlosti koji su opstali do danas, a ponekad riječi novog kova – koje ipak i dalje pričaju priče o starim i novim vezama.

Bit ove otvorene i suradničke inicijative, čiji je sažetak priložen na sljedećoj stranici, započela je odobrenjem Znanstvenog kabineta Rezervata biosfere Lanzarote. Ubrzo je dobila podršku svih rezervata biosfere u Španjolskoj, kao i njihova Znanstvenog vijeća, kako bi se prijedlog proslijedio Španjolskom MaB odboru – u nadi da će zaokupiti njihovu pažnju i poslužiti kao prijedlog za UNESCO, a zatim i za Globalnu mrežu rezervata biosfere.

Zato je Peti svjetski kongres rezervata biosfere, koji će se održati u Kini 2025., prilika koju vrijedi iskoristiti.

...ooOoo...

Prijedlog za 2025.
Tapiserija poslovice

Predlažemo UNESCO-u pokretanje Inicijative "Tkanje poslovice" unutar Svjetske mreže rezervata biosfere, s ciljem odabira riječi, poslovice, izreka, zagonetki, molitvi, pjesama i drugih oblika usmenog izraza koje izražavaju duboku povezanost čovjeka s prirodom – izvorno govoreni na jezicima lokalnih zajednica koje žive u tim rezervatima.

Teme koje Inicijativa želi istaknuti uključuju:
Prirodne granice
Ekološku međuovisnost

Čovjeka kao dio zajednice – Mi smo dio prirode. Mi smo biosfera.

Jedan od izraza koji je nestao iz svakodnevne upotrebe na Zapadu je Gaia. U isto vrijeme kad je pokrenut program MaB, zapadna znanost – kroz rad J. Lovelocka i L. Margulis – vratila se čak 25 stoljeća unatrag kako bi posudila ime grčke božice, Gaia, da bi imenovala ono što je tada bila hipoteza, a danas znanstvena teorija. Ta teorija prepoznaje očite znakove međupovezanosti svega živoga i ukazuje na složenu mrežu života koja čini Zemlju pogodnom za život. To bi nas trebalo potaknuti na veću poniznost i oprez u odnosu na naše djelovanje i razvoj.

Rujan 2023. · Španjolska mreža rezervata biosfere (RERB)

Program "Tapiserija poslovice" odobren je u rujnu 2024. od strane Vijeća upravitelja Španjolske mreže rezervata biosfere, s ciljem očuvanja i širenja tradicionalnog znanja koje može pomoći u postizanju održivosti.

Cilj programa je identificirati poslovice koje se i danas koriste ili pamte u zajednicama koje žive unutar rezervata biosfere RERB-a, kako bi se predstavile na Međunarodni dan rezervata biosfere, koji je proglasio UNESCO.

Od 2023. godine, radna skupina RERB-a redovito se sastaje kako bi raspravljala o napretku inicijative, pod vodstvom Aquilina Miguéleza Lópeza, upravitelja rezervata biosfere Lanzarote.

Program će biti predstavljen na 5. Svjetskom kongresu rezervata biosfere u Hangzhouu (Kina), u organizaciji Španjolske mreže i tehničkih tajništava tematskih mreža u kojima Španjolska aktivno sudjeluje:

Svjetska mreža rezervata biosfere otoka i obalnih područja

Svjetska mreža rezervata biosfere planinskih područja